

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗМІННІ СЕРЕДОВИЩА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ КОРПОРАЦІЙ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД

Виявлені зв'язки складових інституціонального середовища функціонування корпорацій, які впливають на формування відповідної системи державного регулювання та становлять основоположні джерела їх розвитку.

Ключові слова: державне регулювання, інституціональне середовище, розвиток корпорацій.

I. Вступ

Процес інституціонального розвитку корпорацій підпорядковується законам і закономірностям, які під впливом методів державного регулювання відображають стан розвитку та характер виробничих відносин у корпоративному секторі економіки. Вони уособлюють широкий спектр комбінаційної варіаційності умов, норм, правил, взаємозв'язків, які становлять зміст і відображають характер виробничих відносин цього рівня. Сукупність таких умов, норм і правил, а також взаємовідносин економічних агентів, механізмів інфорсменту становлять інституціональне середовище функціонування корпорацій і структурують інституціональну сферу їх діяльності. Економічна поведінка учасників ринкових відносин, особливо корпорацій, зумовлюється впливом держави й особливою роллю останньої в питаннях удосконалення інституціонального середовища та визначення його характеристик, що дає змогу знайти адекватні й ефективні методи державного управління.

II. Постановка завдання

Метою статті є виявлення зв'язку складових інституціонального середовища функціонування та розвитку корпорацій, які можуть бути покладені в основу модернізації економічної системи та системи державного управління.

III. Результати

Для визначення основоположних детермінант системи державного регулювання розвитку корпорацій пропонується використовувати розуміння сутності економічної організації, сформульоване у працях [1–4], де економічна організація розглядається з точки зору системного підходу як сукупність відносин і прав власності, їх комбінацій перерозподілу у процесі становлення та розвитку суб'єктів економіки. При дослідженні природи, структури, тенденцій розвитку корпорацій було проаналі-

зовано організаційно-правові та організаційно-економічні відносини, які розкриті в положеннях інституціональної теорії [5–8]. Результативність інституціонального перетворення середовища функціонування корпоративних структур в Україні через особливості сучасного стану розвитку національної економіки виявилась у прямій залежності від ефективності її реформування [9]. Із цього приводу визначення наукових підходів у вирішенні питань інституціонального розвитку корпорацій має здійснюватись у контексті сучасної модернізації економіки та системи державного управління. Здійснення останніх є одним з напрямів розв'язання глибоких суперечностей невідповідності системи організації суспільного виробництва завданням економічного зростання в умовах відкритої економіки та її інтеграції у світовий простір.

Сучасні економічні відносини являють собою симбіоз декількох механізмів координації: ринку й організації, організації й держави, держави та ринку. Останній характеризується динамікою змін, інформація про які виражається у ціні між попитом та пропозицією на ринку товарів і послуг. Економічна організація, така як корпорація, характеризується меншим ступенем формалізації щодо координації зв'язків, визначених організаційною структурою управління, правилами та процедурами прийняття рішень на різних рівнях ієрархії. Держава характеризується високим ступенем формалізації та високим ступенем централізації управління за визначеними державою законами, нормами, правилами, методами та принципами регулювання [10]. Ринок дає змогу обрати адаптивні способи дій для всіх учасників економічних відносин.

Для розуміння цільового впливу державного регулювання на розвиток корпорацій пропонується структурувати сукупності наукових понять, які дають змогу реконструювати процеси реформування корпоративних структур на шляху підвищення їх ефективності. Логіку їх зв'язку можна представити у вигляді схеми (рис.).

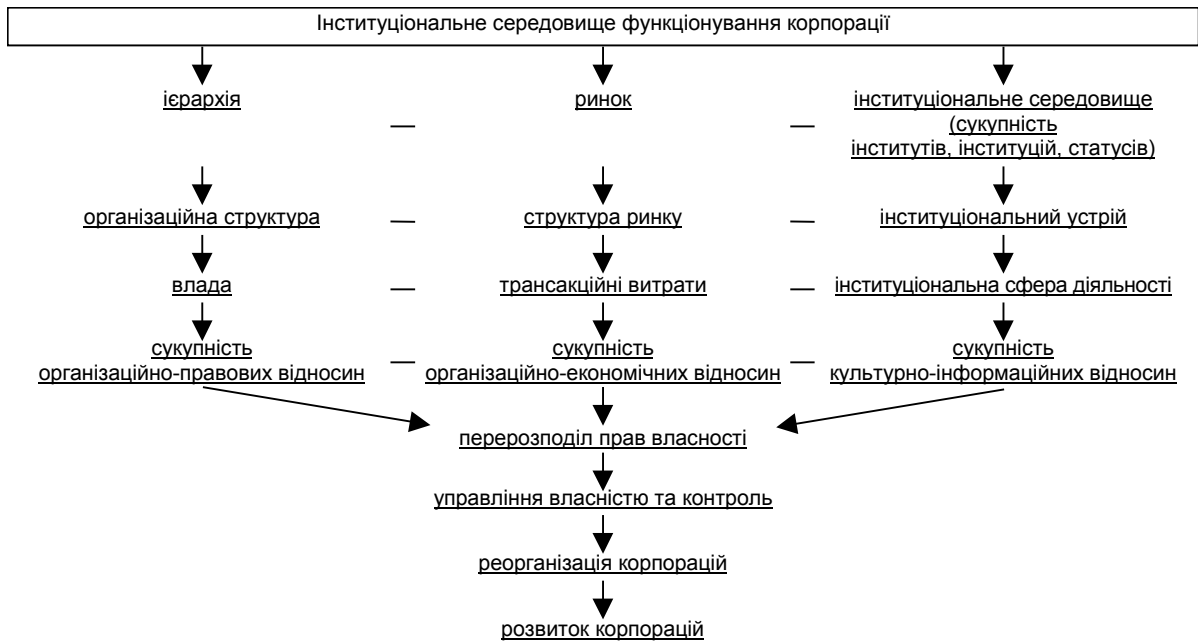

Рис. Логіка зв'язку наукових понять, що пов'язані з державним регулюванням розвитку корпорацій

Інституціональне середовище, відповідно до термінології, запропонованої Л. Девісом і Д. Нортон [11], – це “правила гри”, що визначають контекст здійснення економічної діяльності, яка складається з базових політичних, соціальних, правових норм і створює основу процесів виробництва, обміну, розподілу та споживання. Таким чином, інституціональне середовище становлять такі норми і правила, які визначають загальні обмеження для всіх, зумовлюючи форми організації та механізми регулювання господарської діяльності. Суспільно визнані форми стають абсолютними правами власності. Абсолютні (*де-юре*) права власності закладаються в нормативно-законодавчу базу різних сфер діяльності держави: акціонерну, антимонопольну, про приватизацію, про банкрутство, про ліцензування та реєстрацію підприємств тощо. Неформальні (*де-факто*) правила поведінки економічних суб'єктів включають звичайну ділову практику, яка визнана суспільством у відповідний період часу.

Одним з положень інституціонального підходу в питаннях регулювання розвитку є те, що економічні інститути формуються тільки під впливом попиту на них за умови, що витрати на їх формування будуть меншими від суспільних витрат при їх відсутності: недосконалість ринку покривається його учасниками, у тому числі й державою [12]. Відтак, інститути виконують подвійну функцію: заміщують ринок в умовах недосконалої його організації та доповнюють його в умовах інституціональної рівноваги. Транзакційні витрати збільшуються через недосконалість ринку та кількісно відображають ви-

трати відсутності інститутів. Від кількості учасників ринку та рівня їх розвинутості залежить попит і пропозиція інститутів, джерелом яких можуть виступати як великі корпорації, так і держава. Тільки за таких обставин забезпечується мінімізація сукупних інституціональних витрат економічних агентів. Останні окупують обидва типи витрат: транзакційні – через недосконалість ринку, та трансформаційні – витрати на реорганізацію внутрішнього порядку й підтримки розвитку ринкових інститутів. Перший тип витрат елімінується другим. Проте, суб'єкти економічних відносин будуть створювати та розвивати інститути поки ціна на них буде нижчою, ніж трансакції, які вони елімінують. Таким чином, відбувається процес попиту та пропозиції інститутів, який може затягнутися (призупинитися), оскільки витрати на їх створення перевищують транзакційні витрати внутрішньої організації економічних агентів, наприклад, корпорацій, яка ініціювала інституціональні зміни. Витрати (залежно від галузі економіки) можуть включати: обов'язкове страхування, додаткове оподаткування, відрахування до позабюджетних фондів, сплату послуг банку, комунальним господарствам, послуг консалтингу, державної експертизи, логістичні послуги тощо.

Практично всі корпорації, галузеві й міжгалузеві структури ставлять на меті зниження транзакційних витрат, які вони несуть через недосконалість ринку, невизначеність інформації, ризику у своїй діяльності, непередбаченість поведінки партнерів та ін. Форми запровадження змін інститутів можуть бути ініційовані як з боку корпорації, так і з боку держави. Природа ринкової влади дос-

татньо докладно описана різними дослідниками [5–9]. Однак слід підкреслити двоїстість у питаннях адаптації корпорації до змін інституціонального середовища. З одного боку, економічні суб'єкти обирають доцільні дії з ряду можливих альтернатив, а з іншого – накопичують знання та досвід діяльності, які інтегруються в різних моделях цілеспрямованої діяльності, інвестування, інновацій, що приводять до змін інституціонального устрою та організаційної структури управління. Таким чином, посилюється прогресивна дія інституціональної сфери діяльності, що змушує державу та корпорації по-новому вибудовувати економічні відносини між собою та між іншими учасниками ринку. Незалежно від класифікації трансакційних витрат, головним є організаційний вплив, який відтворює корпорація шляхом реалізації своєї стратегії та упорядкованості дій, що дає змогу скоротити трансакційні витрати у процесі ринкового обміну та перерозподілу потоків ресурсів. До теперішнього часу, на жаль, відсутня однозначність у розумінні визначень і впливу трансакцій на функціонування системи інститутів, однак підкреслюється актуальність, важливість і складність цього аналізу.

Необхідно виділити ще інші джерела розвитку корпорацій, наприклад, потребу у збільшенні гнучкості й адаптивності до зовнішніх (екзогенних) змін за рахунок раціоналізації внутрішніх (ендогенних) процедур узгодження інтересів та підвищення реактивності до сприйняття інформації та самоорганізації. Така властивість забезпечує організації конкурентні переваги над ринком.

Багато дослідників відзначають інший ефект корпорацій – синергійний, що відображає головне організаційне відношення між ступенем організованості та синергійним ефектом: для будь-якої організації існує такий набір елементів, для якого її потенціал завжди більше або суттєво більше простій суми потенціалів, що входять до її складу, або суттєво менше.

І. Ансофф акцентує увагу на комбінації ринкових факторів, для якої ефект суми більше, ніж сума ефектів складових [2]. Однак застерігає, що синергізм може бути як позитивним, так і негативним. На думку І. Ансоффа, синергійний ефект впливає на конкурентні позиції фірми на ринку. За його висновками, існує два способи вимірювання синергійного ефекту:

- за скороченням витрат для певного рівня доходів;
- за збільшенням прибутку для певного рівня інвестицій.

Усі синергійні ефекти описуються трьома змінними: збільшенням прибутку у грошовому вимірі; зниженням операційних витрат; зниженням потреб у інвестиціях. Всі ці змін-

ні відображають динаміку розвитку компанії, тому останню можна вважати четвертою змінною синергійного ефекту. Як відзначає дослідник, кількісно оцінити й об'єднати їх вплив на синергізм неможливо через відсутність моделі кількісного вимірювання цих змінних.

Таким чином, слід акцентувати увагу на тому, що корпорація, відтворюючи процеси виробництва суспільно корисних благ, виступає економічним агентом і координатором на рівні з ринком та інституціями, які характеризуються: ієрархією, адміністративною владою, структурою, спеціалізацією, обсягом контролю тощо. Виходячи з того, що змішана економіка характеризується принципово різними механізмами управлінського впливу з боку ринку, держави, організаційної культури, ієрархії, остання з яких виявляється у формі корпорації, що створюється для реалізації ринкової влади. Влада, спираючись на ієрархію – систему наказів, доручень, перерозподілу повноважень та обов'язків “зверху до низу”, здійснює передачу повноважень у процесі прийняття управлінських рішень. Ієрархія виявляється у межах визначених суспільних зв'язків, що для влади не завжди характерно, і може проявлятися в узгодженості інтересів декількох сторін.

Система прав власності, що складається в суспільстві, є складовою інституціонального середовища для корпорацій, яка впливає на її управління й організацію діяльності. Реалізація прав власності відбувається за тими нормами й правилами, які ностратифікуються державою (формальні норми – закони, укази, положення, статuti, стандарти тощо) і суспільством (неформальні – культура, традиції, звичаї, шаблони та зразки поведінки тощо). Іноді формальні та неформальні обмеження можуть антагоністично позиціонуватись, що неодмінно впливатиме на ефективність державного управління. Така ситуація змушує корпорацію обирати комбінацію формальних і неформальних норм поведінки, що не завжди може бути вдалою та виваженою. Інституціональне середовище характеризується більшою інертністю, ще більшу інертність мають неформальні норми. Отже, інституціональне середовище – сукупність норм і правил, що обмежують сферу можливих дій корпорацій.

Обмін, розміщення, використання або перерозподіл ресурсів корпорації у зовнішньому середовищі забезпечує ринок, який у рамках економічних відносин розуміється як механізм передачі прав власності. За цією ознакою ринок відрізняється від інституту, який являє собою сукупність правил щодо формування умов обміну, і від організації, де в класичному вигляді така передача відсутня.

Аналіз інституціонального середовища функціонування корпорацій передбачає урахування якісних показників, які, безперечно, залежать як від історичної траєкторії розвитку, так і від національних особливостей господарювання: організаційної культури, структури суспільства, його інформатизації, корпоративної культури тощо. Вироблення державної політики з питань регулювання розвитку корпоративного сектору економіки має враховувати взаємний вплив різних складових інституціонального середовища. Хоча більшість інститутів пов'язані з економічною політикою держави і навіть створюються нею, дуже важливо враховувати процеси формування та розвитку інститутів, упорядкованість яких є характерною рисою інституціонального устрою. Інституціональний устрій являє собою сукупність організаційно-правових, організаційно-економічних і культурно-інформаційних відносин, які взаємодіють у межах тих чи інших організаційних форм.

Залежно від стратегії розвитку корпорації система прав власності поділяється за основними формами підприємницької діяльності: одноосібне володіння, партнерство, корпорація. Ці суб'єкти ринкових відносин обмінюються створеними благами через ринковий обмін, який являє собою обмін правами власності (привласнення – відчуження), або їх частками.

У рамках перерозподілу прав власності розглядається сукупність зобов'язань перед акціонерами у формі організаційної угоди, за якою певна корпорація репрезентує інтереси своїх інвесторів і дотримується їх виконання.

У сучасній економіці найважливішим суб'єктом відносин прав власності виступає держава. Шляхом використання різних механізмів держава виконує управлінські функції у сфері регулювання відносин між усіма суб'єктами ринку, а саме через: фіскальну систему, фондовий ринок, надання пільг, субсидій, субвенцій, дотацій, має частку власності в різних акціонерних товариствах. Управління власністю та контроль за ефективністю її використання має на меті регулювання діяльності корпорацій та контроль за виконанням зобов'язань, взятих на себе власником активів. Для підвищення ефективності управління та формування конкурентних переваг національних корпорацій держава має оптимізувати свою частку володіння акціонерного капіталу в напрямі підвищення керованості та прибутковості, звичайно, залежно від стратегії їх розвитку.

Держава як найважливіший регулятор економічних відносин формує основоположні правила, які визначають відповідні організаційні структури та механізми контролю їх господарської діяльності. Саме економічна

політика держави впливає на зміни цих правил. Тому вдосконалення організаційних форм господарюючих суб'єктів є функцією державної економічної політики. Відтак, інституціональний устрій доцільно розглядати з позицій державної економічної політики, що має оптимізувати можливі дії та обмеження в питаннях регулювання господарської діяльності. Якість інституціональних обмежень проявляється через їх вплив на ефективність функціонування корпорацій, що дає останнім змогу зменшувати трансакційні та трансформаційні витрати. Проте, приймаючи рішення про реформування інституціонального середовища, необхідно враховувати інерційність процесів його перетворення. Ось чому зміни мають бути інкрементними, а їх етапи – модифікованими. Модернізуючи державне управління та економіку, необхідно враховувати еволюційний чи індукційований характер середовища щодо формування якісно нових умов для здійснення господарської діяльності корпорацій.

IV. Висновки

Таким чином, використовуючи положення інституціональної теорії, можна зробити висновок про те, що реформування інституціонального середовища відбувається шляхом змін його складових, що спирається на різні форми координації державного регулювання та ставить за мету мінімізацію трансакційних і трансформаційних витрат та стабільність функціонування економічних суб'єктів. Наведена систематизація змінних факторів інституціонального середовища дає змогу адекватно визначити та об'єктивно оцінити ідеологію, політику та стратегію реформування економічної системи країни та державного управління, а також доцільність заходів державної економічної політики. У подальших дослідженнях планується визначити складові формування інституціонального середовища функціонування корпорацій щодо підвищення ефективності їхньої діяльності та набуття конкурентоспроможності на світовому ринку.

Список використаної літератури

1. Клейнер Г.Б. Системная парадигма и теория предприятия / Г.Б. Клейнер // Вопросы экономики. – 2002. – № 10. – С. 47–70.
2. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия : пер. с англ. / И. Ансофф. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 416 с.
3. Минцберг Г. Структура в кулаке: создание эффективной организации / Г. Минцберг ; [пер. с англ. Ю.Н. Капуревского]. – СПб. : Питер, 2001. – 512 с.
4. Бай С.І. Розвиток організації: політика, потенціал, ефективність : монографія / С.І. Бай. – К. : КНТЕУ, 2009. – 280 с.

5. Hodson G. Economics and institution (A manifesto for a Modern Institutional Economics) / G. Hodson. – Oxford U.K. : Polity Press, 1988 [Електроний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.amazon.com/Economics-Institutions-Manifesto-Modern-Institutional/dp/0812281136>.
6. Шаститко А.Е. Новая институциональная экономическая теория: особенности предмета и метода / А.Е. Шаститко. – М. : ТЕИС, 2003. – 51 с.
7. Ткач А.А. Институціональна економіка. Нова інституційна економічна теорія : навч. посіб. / А.А. Ткач. – К. : ЦУЛ, 2007. – 304 с.
8. Олейник А. Институциональная экономика : учеб. пособ. / А. Олейник. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 412 с.
9. Радаєва М.М. Аналіз ефективності діяльності корпорацій в Україні / М.М. Радаєва // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 21. – С. 18–22.
10. Кондрашов О.М. Промислова політика в Україні: теорія, методологія, практика управління : монографія / О.М. Кондрашов. – Донецьк : Юго-Восток, Лтд, 2008. – 367 с.
11. Davis L. Institutional Change and American Economic Growth // L. Davis, D. North // The Journal of Economic History. Cambridge University Press. – 1971. – Vol. 31 (01). – March. – P. 118–125.
12. Полтерович В.М. Экономика теории реформ / В.М. Полтерович. – М. : Экономика, 2007. – 447 с.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2012 р.

Олифиренко Л.Д. Институциональные переменные среды функционирования и развития корпораций: концептуальный поход

Выявлены связи составляющих институциональной среды функционирования корпораций, которые влияют на формирование соответствующей системы государственного регулирования и составляют основополагающие источники их развития.

Ключевые слова: государственное регулирование, институциональная среда, развитие корпораций.

Olifirenko L. Institutional environment variable operation and development corporations: a conceptual campaign

Identified links components of institutional environment functioning corporations that affect the development of an appropriate system of regulation and is the fundamental source of their development.

Key words: government regulation, institutional environment, the development corporations.